

Гордовита пара.

Бабусыне оповидання.

I.

нигомъ виконечко наше забыло... Завирюха... Якъ то нашымъ теперь середъ шляху? Ростить скорійшъ, хлоп'ята, на пидмогу татусеви. И матери нема щось довго зъ рички. Ростить, ростить, дивчаточка! Добре сидиты въ теплому запичку за старымы головамы... А якъ я осталась на свити малою сыротыною—всякои нужды дознала. Яка то, Боже мій, давня давнына, а коротенький часъ дивоцький наче мени вчора змыгнувсь!... Теперь, що не почую, ззбуваю, а кризъ ти молодоши дывлюсь у давныну, наче кризъ воду прозирну. Такъ, якъ отсе вы обсилы мою куделю,—щобъ булы здоровенъки,—такъ було й я зимою граюсь лялькамы пры свой бабуси.. Дай ій, Господы, вси мытарства пройты, та й не зупыниться!

Древня була моя бабуся покійнычка,—ще то зъ тыхъ старосвітськихъ людей, що Шведчыну и всяки невпокони козацьки своими очыма бачылы. Тоди, диточки, на Вкраини велось не по нашему. Що страшно, то страшно було слухаты, а серце лынуло голубомъ у ту старовыну невпокійну. Козакы булы козакамы, дитоньки,—одно слово: скризъ пахло волею; земля була роскишна; рыбы въ води, звири въ гаяхъ—абы охота ловыты; и травы булы буйнійши: здається, й сонце сяло краще на святому небови, —далеби, дитки! Тымъ-то й бабуся покійнычка було каже: „Не стае, не стае, моя дытыно, такыхъ дивчатъ и козакивъ по Вкраини, якъ за мого булы дивування.“

II.

Найчастійшъ було спомынае про Марусю Ковбанивну, що такои красы, каже, и свитъ наставъ—не бувало. Я, каже, була ще пидліткомъ, то мени іи коло церкви показували здалеку. До неи й приступыты, каже, було страшно: така величня. Кунтушъ на ій—сами златоглавы: корали на ій уси въ дукачахъ. Давнього була роду козацького Маруся Ковбанивна, то никто не вбереться краще іи мижъ люде. И козакы-молодыки іи жахались—не то що. Очима поводить —наче душу зъ тебе выймае: все бъ ій росказавъ, не потаивъ бы й гриха передъ нею. Владичня, справди, каже, владичня була краса въ Ковбанивны.

Батько іи отаманувавъ у Гичи и все море сплававъ, попринаючи на дно за дорогымы тымы дукатамы й коралямы,—такъто люде було славлять. А то ще було кажуть, що винъ по той бикъ Дніпра у Польщи якымысь козакамы орудувавъ, та й у нашу сторону якосъ прыбывся. Непрыступный бувъ чоловикъ старый Ковбаня,—и жинка одъ його ничего не довидалась, хто винъ и що винъ, и звидкиля винъ, и якъ винъ.

III.

Така жъ и дочка въ його выкохалась. Старый спочывъ уже на цвянутари, молодою дивчыною покынувъ свою Марусю. Молоде жъ було, а горде й потайнє—крый Боже! Було й на улыци мижъ дивчать не выйде, тильки хиба коло крънци, якъ зустрине которую, трошки постоить, словомъ ласкавымъ перекынеться. И въ будень було дукачи носыть; стане противъ сонця—короливна, та й годи! Вже й дивчата було кажуть, що въ неи й вода зъ видеръ наче срибло лльеться. А козакы жъ тоди булы не нашыхъ парубкивъ—войовныки, хоробри молодци, а боялись до неи залыцьтись.

Така була та Маруся Ковбанивна. Скыне окомъ—наче до тебе заговорыть, а заговорыть—наче заграе. Який бы то и козакъ бувъ, щобъ до неи зъ жартамы, зъ прыкладкамы! Такого не було й на всій Гетьманщыни, здавалось.

Оттакъ було росказуе мени бабуся. Якъ-ось, каже, пишла чутка помижъ дивчатамы, що любыться Маруся зъ Прохоромъ Осауленкомъ, та й любыться певне: и въ вышневимъ садку ихъ

бачылы проты 阗исяця, и старосвітську скиндячку Марусыну
пизналы въ Прохора въ ковнири. Любыться.

А Прохоръ Осауленко бувъ козакъ не зъ величнихъ; щы-
ра душа, себе на смихъ не подастъ, та й годи. Булы козакы на
сели противъ його — що волохати туркоты противъ голуба. Отъ
же порай, укажы дивоцькому серцю!

Покожала Маруся Прохора—и мовъ та хмелына, коло його
вьеться. Що горда, то й горда, а винъ спогляне—и очыци
спустыть; вси вже помитылы, и ото вже хвалылысь:—Будемо
жъ добре та й добре гуляты на весилли! Нехай Господь паруе,
колы соби прыйшлысь до пары!

IV.

А багатырка була Марусына маты зъ дида-прадида: у неи
въ свитлыци пидъ столомъ булы закопани ще якись Пылявсь-
ки гроши, то сподивалысь гульни на всю Гетьманщыну. Про-
хоръ бувъ соби такъ, не багатый козакъ: його пан-отець на оса-
ульстви батькивщыну надполовынывъ, щобъ-то одъ значного то-
варыства не одризнятысь, такъ отъ же його Прохорови пара вы-
падала якъ разъ до поправы.

Чы дывувався жъ хто, чы ни, якъ та гордыня, Маруся Ков-
банивна, хлопця соби прынадыла, а може хто й завыдувавъ
Осауленкови, якъ то винъ доступывсь до такои крали,—ажъ тутъ
по селу гржхнула инша чутка помижъ молодижжю: Прохоръ Оса-
улленко до вбогой сыроты Орынки Лободивны горнеться. Чы во-
на його якъ уразыла въ серце, та гордивныца, чы винъ розду-
мавсь,—а вже проводыть зъ юлыци Орынку до самой хаты, и во-
на на його квиткамы зъ города середу-дня кыдае.

V.

Що жъ наша Ковбанивна?... То була мовчазлыва, а то ще
гирша стала: мовъ малювання яке пышне, сидыть було на лави
въ матери.

У недилю було зайдемо до старои Кавбаныхы на оченашъ,
то й Маруся, вернувшись изъ церкви, увійде въ свитлыци та,
не скыдавши блавать своихъ и золотого дивоцького караблыка,
такъ и сяде коло виконця. Сонечко вдарыть по тыхъ дукачахъ

препышныхъ, по тому брузументи сутозолотому... сяе Маруся—
квитка квиткою! Ще задумается трохи; бривоньки ти якось ни-
бы наступить, — ажъ чогось сумъ бере, на неи дывлячысь: важ-
ке щось на думци въ неи, а краса іи гризна якась изробы-
лась...

А до неи—прочувалы мы глухо—залыцавсь черезъ своего
осаульца сотныкъ, старый Байдакъ. Удивець бувъ и бездитный,
а грошей сыла, то нехай бы, каже, кому-небудь писля мене до-
сталось.

Одказала Маруся: —Хиба я з-роду грошей не бачыла?

Не зважывся панъ сотныкъ и старосты прысылаты, ѩобъ
не скепкувала вродлыва Ковбанивна.

Колы жъ чуемо—по селу туркитъ-туркитъ. Самъ сотныкъ
рыдваномъ курить до вдовынои хаты. Зъ нымъ родычи поваж-
ни у рыдвали. Козацтва купа комонныкомъ,—пышно й гучно за-
вітавъ панъ сотныкъ до Ковбаныхъ.

VI.

Тутъ же мы, каже бабуся, лывуемось тому пойизду, а тутъ
дивчата якъ гукнуть по селу:

Ишли дружечки у тры рядочки,
Орыночка та й попереду!...

Дивычъ-вечиръ збирае вже Орына Лободивна; хустки по-
давала за Прохора Осауленка.

Такъ отъ що воно йесть—той сотныцъкий пойиздъ: се жъ
наша краля хоче весилля весиллямъ заломыты, мисяця сонцемъ
загасыты!... Такъ и йесть!

Маруся, мовъ зоря красна, то въ одну, то въ другу хату
до свого роду, до блызъкъхъ сусидъ и прыятеливъ—на дивычъ-
вечиръ дружокъ збираты. Вся въ золоти, въ шовкахъ. Тамъ од-
на плахта—*пави-тиро* паръ двохъ воливъ чумацъкъхъ стояла, а
коралямъ и цины нема. А сукня жъ то зъ золотымы усамы!... Вже
справди такъ було, якъ спивають:

Ишла дивчына черезъ биръ,
А на ій сукня въ висимъ пиль.
Якъ стала сукня сяяты,
Стала диброва палаты...

Народъ такъ и порынувъ до Ковбанышыной хаты. А въ Ковбанныхъ—вси зналы—въ льоху стоить дви бочки старой оковытои, що ще Ковбаня спустывъ у льохъ про весилля любои дони, та дви бочки меду, що зовутъ *м'яне чоло*, або *спотыкачъ*,—такого, щэ одъ одного кубка спотыкатымешся. Отсе жъ уже ко-зацтво познимало зъ себе поясы и на поясахъ ти вси бочки вы-тягуютъ и ставлять на зеленому морижку, поклавши пидъ боч-ки колодязну цямрыну, щобъ краще було точты.

Чутка така пишла [якъ ти люде заразъ и довидалысы!], що стара Ковбанныха покыне будыночокъ и дворыще свое, до сотны-ка зъ дочкою и зъ усею худобою въ хутиръ його Пижмурки пе-ребереться, то еси трунки на весилли добрымъ людямъ выча-стуе.

А се, бачте, воля така Марусына була, щобъ и маты не жы-ла въ нелюбсму ії сели.

VII.

Що жъ то за весилля сконилось, то й сказаты не можна! Уся сотня гуляла тры дни и тры ночи; самыхъ порохивъ дви мирки выстрелялы. Гарматы до вдовынои хаты попривозылы. Родычи молодои зъ гарматъ у воротяхъ стрилялы, а козацтво зновъ зъ гарматамы та зъ самопаламы молодои добувало.

Сотникъ верхы, сывый якъ голубъ, у золотому жупани, въ собольовій шапци зъ оксамитнымъ зеленымъ верхомъ; а кинь пидъ нымъ сирый, якъ рябець, кинь Турецький,—такый кинь, що й старый на йому молодымъ здається. Такъ черезъ гармату й перескочывъ!

А якъ до винця йихалы, то—Господы мій!—вісъмерыкъ во-ливъ зъ Пижмурокъ прыгналы, такыхъ, що кожна пара несчы-сленни гроши коштуе. Сотникъ у чумацтви кохався. Та ще пры-vezлы якогось Нимецького воза, довжелезного, що и въ двори не змистыться, та того воза самыми кындякамы й выслалы, ажъ по люшняхъ, по колесахъ телипается, на віяя кындякъ лягае, а воламъ рогы, якъ те вилце, червоными та блакитными шыро-ченными стричкамы вවылы, винки зъ дубового листу та зъ зо-лотыхъ гвоздыківъ на шыи воламъ повишли. То булы пышни волы, що вбла ажъ до земли звысають, а то—начевви сни тоби ввайджується.

Князь изъ молодою *княынею* сидѣть высоко на тому вози, а навкругы свахы, дружки, свитылка зъ мечемъ и музыки; козацтво верхы и с-переду и з-заду. Простягся пойиздъ до самои церкви.

VIII.

И то жъ то въ церкви було всимъ дыво, що дви пари разомъ будуть винчаться. Маруся Ковбанивна зъ сотыкомъ Байдакомъ, а Орына Лободивна зъ Осауленкомъ Прохоромъ.

Справди, каже бабуся, якъ сонце погасыть мисяця на неби, такъ Маруся погасыла и красою, и пыхою багатою нелюбу ій пару.

Хто бачывъ іи въ церкви—не всяке протопылось, и я, каже бабуся, тильки коло церкви стояла та на ти волы дывылась, та дывомъ дывувала, що з-роду такихъ воливъ зъ такыми пышными рогамы не бачыла... Такъ хто бачывъ, кажу, Марусю въ церкви,—вжахалъся зъ іи красы дывнои. Била якась вона зробылась, тильки трошки краски по щокахъ розливалось, та губоньки алилы; та ще лучча, ще краща, нижъ було, якъ зъ Осауленкомъ любыться. Очи сяютъ, якъ зори,—справди, кажутъ, якъ зори ти очи сялы.

З-горда позырала на Осауленка и на його Орыну, сыроту вбогу. Та, якъ голубка полохльва, до своего подружжя хыльлась.

И Осауленкови було якось ніяково. Богъ його вже знае, що въ його на души було тоди, а посли об'явылось.. Нехай Господъ одъ такого боронить всякого человека хрещеного.... Бодай бы лучче такого й не чуваты.

IX.

Одгулялы весилля, выпроводылы молодыхъ у Пижмурки. Прыйданки биснувались ище зъ тыжденъ, перейизджаочы то до вдовы Ковбаныхы, то до сотыка Байдака. Меды й нальвки лыльсь у його ричкою. Дали все затыхло. Ковбаныха выбралась до зятя. Ще, може, мынула недиля, чы й друга, а тамъ и выявились лыхо, що пидъ те веселе бенкетування наклонулось.

Тяжке, дитки мои, лыхо бувае зъ того, якъ яка людына вродыться горда та пышна! Нема чоловикови щастя, въ кого жинка буде гордыня; нема й жинци добра, колы въ чоловика не-вгамоване гордее серце.

Осауленкови, якъ винъ ще залыцявсь до Маруси, чы любывся зъ нею, просто сказаты,— здалось, шо вона, та Маруся, краса мальована, багатырка пышна, шо вона нымъ гордуе, шо вона зъ мылости нибы тильки до його свою вквитчану, золотомъ повыту голову схыляе.

Богъ ихъ знае, яке тамъ слово мижъ нымы бокнуло, тильки винъ засумувавъ тяжко, трохы, кажуть, самъ соби смерты не заподіявъ, а дали—постривай же!—взявъ та й прыхылывсь до вбогой сыроты, до Орыны безталанной!

А та соби—постривай же!—та й переказала сотныкови: пры-йизды за рушныкомъ.

— Бодай васъ, мои безталаночки!—каже було бабуся:—Хочъ бы вы матиркамъ своимъ одкрылыся, хочъ бы одну людыну вы коло себе зъ щырымъ серцемъ та зъ добрымъ розумомъ малы!... Самы себе занапастылы, мовчки соби по ями выкопалы!...

Ось слухайте, шо сталось.

X.

Ранкомъ в-осени, тильки шо сонечко почало по красному ридкому лыстячку сяяты, дывляться люде—по селу йде наша пани сотнычка, та въ чому жъ вона убрана? Сукни на ій сукнямы, а коса расплетена по витру мае, и на голови винокъ изъ сухъя васылькивъ та чернобрывцивъ, шо за сволокамы по свитлыцахъ затыкаютъ. Отъ зъ того хатнього зилля вона бидолашня винокъ соби сплела и бижыть, якъ та рыбоњка вьеться, до Осауленковои хаты.

Осауленко наче ждавъ іи—выйшовъ назустричъ. Побачывъ и зарыдавъ, якъ мала дытына.

Люде обступылы безталаночку божевильну, а вона про-сить ихъ на весилля, кланяеться... Шо жъ то булы за жалоши! Краса іи не зминилась, лычко горыть, очыци сяють, та страшно було на неи дывытись.

Выйшла й нещаслыва Орына зъ хаты, ничего й не каже, и чоловика своего не впynяе, а той ажъ у сыру землю бьеться.

Колы жъ тутъ панъ сотныкъ иде... Похыльвся,—вже не той, що на весилли бувъ... зрозумивъ, якого соби щастя доскочывъ. Ласкавымъ, тыхымъ словомъ почавъ свою молоду жинку благаты, щобъ до-дому вернулась.

Вона наче й опам'яталась: схылыла голову на били руки, лычко въ долони втопыла,—повизъ винъ іи до-дому.

XI

Засумувавъ же тяжко нашъ Осауленко писля сього, занудывъ свитомъ несказанно. Зъ лыця спавъ, ажъ почорнивъ одъ великои туғы, и все въ пасици зъ дидомъ-пасишныкомъ сидыть.

Воно то й треба було його помочи, щобъ на зиму бжолы установленыты, такъ колы жъ винъ и до-дому не навидаетсь,—тамъ и ночуе въ курени, и все—рассказувавъ описля дидъ—все мовчки плаче, а в-ночи встане и навкругы пасики, мовъ не-прыкаяный, блукае.

Не довго жъ се й проволоклось.

Казалы добри люде:—Бережити вы сього человека!—Та якъ його вберегты? То не дытына. Винъ и дило робыть, и никому важкого слова не скаже; и Богу молыться, тильки знай мовчыть та сумуе, та чахне, мовъ свичка тане.

XII.

На самого Наума, каже бабуся, що дитеи люде до дяка оддають, идуть наши селяне черезъ греблю до церкви, ажъ дывляться—на стрыжни Осауленкова шапка плавле. А въ його була Запорозька кабардынка зъ кабарды,—йому въ Сичи подаровано, якъ горилку возывъ у Сичъ.

Дывуються люде й жахаються: щось воно не добре вищуе.

Колы жъ дивчата:—Гляньте! гляньте! винокъ зъ сухыхъ васылькивъ та чорнобрывцивъ!

Справди де взявся, выплывъ из-за осокы такый само винокъ, якъ бувъ на молодий сотнычи.

Почало быстрыною шапку крутыты, а тутъ витерецъ повіявъ... И сплылась шапка до-купы зъ виночкомъ, и поплылы по стрыжню в-пари.

—Э, та се жъ воно щось йе тутъ негарне!—сказали стари люде.—А шукайте човна, давайте невода!—

Закынулы невидъ,—такъ и йесть! вытяглы ихъ у-пари. Обнявши съ вони въ води лежалы...

Що то страху було на ныхъ дывытысь! що то жалощивъ! Прыйигъ киньмы сотныкъ, и теща эъ нымъ прыйихала.

Ну, вже тутъ и росказаты не можна, говорыть було бабуся, якого було плачу та лементу.

Заразъ ихъ и поховалы; здобулы въ когось готову простору домовыну. Надъ ставомъ, помижъ вербамы й поховалы ихъ у одній домовыни. Нехай ихъ уже Господъ хочъ на тимъ свити не розлучае!

